

כנס כנרת השני של אגודת חוקרי צבא-חברה בישראל

מתעדכנים מחוץ למערך

ברוח ערכי ממד"ה והשאיפה להתחדשות ועדכניות מקצועית, במדור זה אנו מבקשים לאפשר לאנשי המערך להציג את רשמיהם מספרים, מאמרים ומכנסים מקצועיים - במטרה ללמוד על עשייה רלוונטית במחוזות אחרים ולשתף בידע שנרכש ממפגשים אלו, כמו גם להמליץ על מודלים, פרקטיקות ותפיסות חדשות בנוגע למקצוע. בגיליון זה מוצג סיכום חוויות ותובנות של אנ"צ כרמית פדן מהשתתפותה בכנס אגודת חוקרי צבא-חברה. הכנס התקיים בדצמבר 2013.

פתח דבר

אגודת חוקרי צבא-חברה בישראל הינה ארגון בו חברים רים חוקרים ישראלים מדיסציפלינות שונות וממוסדות אקדמיים ומחקריים העוסקים בחקר היחסים בין הצבא לחברה בישראל. יעדי האגודה כוללים (בין היתר) קידום, הצגה וניתוח המחקר הבין-תחומי בכל הקשור לקשרי צבא-חברה, לממשק בין הדרג האזרחי לצבאי, ליחסים שבין הצבא לגופי ביטחון אחרים ולהיבטים החברתיים והארגוניים של הצבא.

האגודה מקיימת, בין שאר פעילויותיה, כנס דו-שנתי במטרה להרחיב ולהעשיר את הידע הקיים בתחומי המחקר של צבא, חברה ומה שביניהם. הכנס מאורגן על ידי אגודת חוקרי צבא-חברה (בראשותו של ד"ר ראובן גל, יו"ר ומייסד האגודה) ומכון "כנרת" למחקר קשרי חברה, ביטחון ושלוש ("ע"ש רא"ל דן שומרון). בי"ח עד ה-12 בדצמבר 2013 התקיים כנס כנרת השני של אגודת חוקרי צבא-חברה בישראל.

תוכנית הכנס בשנה זו כללה ישיבות מליאה, מושבים מקבילים ממקדי נושא, רבי שיח ומושבים הסוקרים ספרות מקצועית. לצד תוכנית מעין זו זכינו להרצאת אורח של פרופ' דניאל כהנמן, חתן פרס נובל לכלכלה (על מחקריו עם עמוס טברסקי) לשנת 2002. כותרת הרצאתו הייתה: "על מה שלמדתי בחוויותי האישיות בשירותי בצה"ל בשנות ה-50 ויישמתי במחקרי מאז ועד היום", שכן פרופ' כהנמן שימש כקצין מד"ה בשירותו הצבאי. זאת ועוד, ביומו הראשון של הכנס הוענקו שני פרסי אגודה על מאמרים מצטיינים: האחד של יצחק בנבנישתי וגיל לוריא והאחר של הדס מינקה¹.

מבין מאה מאמרים שהוגשו לקול הקורא שפורסם לקראת הכנס נבחרו כשמונים מאמרים, שהוצגו במסגרת כעשרים מושבים. נציגות מרשימה (כעשרה מושבים) נרשמה לחוקרי ויועצי ממד"ה. מדגם חלקי ביותר של המושבים בכנס כלל את הנושאים הבאים: פעילות צבאית בסביבה אזרחית; פוליטיקה ואידיאולוגיה בשדה הקרב ומחוצה לו; היבטים דיאלוגיים של יחסי צבא-חברה; מקומן של קבוצות הפריפריה החברתית בצה"ל; היבטים חברתיים-יישומיים של מאפייני המלחמות הח"דשות; צה"ל בזירת החינוך; מעבר צה"ל לנגב; סוגיות בנושא העורף האזרחי ועוד.

סוגיות שנדונו במסגרת הכנס³

בשני מושבים שדנו בפעילות צבאית בסביבה אזרחית הוצגו חלק מן הנושאים הכלולים בספר הדן בנושא זה

1. חוויותיו אלה אף מוזכרות בספרו החדש לחשוב מהר לחשוב לאט שיצא לאור בהוצאת מטר ובשיתוף הוצאת כנרת בשנת 2013 (תרגום: יעל סלע-שפיר ויעידית נבו, עורכת: מיה בר-הלל).

2. שמות המאמרים מפורטים בסוף המאמר.

3. בחלק זה אוכל להזכיר את המושבים שבהם נכחתי לבר.

ושילובם של בני ובנות קבוצות רבות ושונות בצה"ל גוזרת הפעלת פרקטיקות מיון שונות, מצריכה משאבים רבים, אך בד בבד פוגעת בעיקרון השוויון והאחידות. עם זאת, לאור קיומן של קבוצות רבות ולאור הטרוגניות רבה מעין זו נשאלת השאלה, מיהו השונה? האם ניתן לסמן בצה"ל להיות קבוצה שהיא "הקבוצה ההגמונית"? שכן את מקומו של המעמד הבינוני החילוני, חוט השרדה ההיסטורי של הצבא, תפסו קבוצות שקורם לכן היו בשור ליו: דתיים-לאומיים, מהגרים, מזרחיים תושבי פריפריה, דרוזים ובהדרגה - נשים. כלומר, האחיזה של מעמד בינוני-חילוני והגמוני כבר איננה מאפיינת את שורות הצבא והוא נשען באופן גובר והולך על נוכחות של הפריפריות התרבותיות, החברתיות והגיאוגרפיות.⁴ אף אחת מקבוצות אלה איננה זוכה למעמד הגמוני. דווקא מרקם זה הוא במידה רבה יותר "צבא העם", משום שהוא מייצג את המבנה של החברה בישראל באופן נאמן יותר מזה שהיה קיים בשנות ה-60 וה-70.

מאמרים של אנשי המערך שהוצגו במסגרת הכנס

יובל בנוימן. ייצוג דמות הלוהם הצה"לי בקולנוע הישראלי.
יצחק בנבנישתי, גיל לוריא. אקלים ארגוני של איפוק ביחידות צבאיות העוסקות במשימות שיטור.
ענת וולדמן, רוני טיארג'אן אור. השוואת הנרטיבים בחברה הישרא-לית ובחברה הפלסטינית ואופן השפעתם על תפיסת הניצחון.
רוני טיארג'אן-אור, מיטל עירן-יונה ורינת משה. מוסר וערכים לאור המלחמות החדשות.
יותם אמיתי. בשבחי התבונה: האתגר הרבי-מימדי של מפקד הבט"ש באיו"ש.
הדס מינקה-כרנד. מעברים מנטאליים בין מצבי הלחימה - אתגרים ודרכי התמודדות.
מיטל עירן-יונה, בתיה כן-הדרור. על הרגישות לנפגעים: תפישות מפקדים מול תפישות החברה.
שרון פישר, אילת ברקוביץ'. מיון בשונות: הצורך לתת יחס שונה לקבוצות מיעוט המתגייסות לצבא.
עוזי בן שלום. על ספרם של ראובן גל ותמיר ליבל: "בין הכיפה לכומתה". ובמסגרת המושב: שדה הקרב העתידי: לאן נעלם האדם? לימור פומרנץ-זורין. טכנולוגיה, אדם והמשק ביניהם.
לידו ספיר. התבוננות בסוגיית הפיצוי והתגמול למשרתי המילואים. גיא ברוקר. שירות הברואים בצה"ל: מגששים למוביליות.
דרור אסנת. מעבר צה"ל לנגב: דילמות יסוד בניהול משאבי אנוש בראייה כלל צה"לית.
מוטי ספראי. מעבר יחידות צה"ל לדרום: מתפישות ארגוניות למדיניות משאבי אנוש ברמת המטכ"ל.
מירב רוק. הקמת קריית ההדרכה - בין מהלך לאומי לתהליך ארגוני: האתגרים והמענים.

והמסכם את עבודת חממת הידע של ממד"ה.⁴ במוש" בים אלה נדונו, לדוגמה, ריבוי הגיונות הפעולה המנחים את הצבא בפעילותו בתוך אזרחי. הגיונות פעולה אלה מאורגנים באופן היררכי בצה"ל ונגזרים ממירת הקר-בה להחימה - משימת הליכה של הצבא. האתגר העומד לפתחו של צה"ל ומפקדיו טמון במעברים בין הגיונות הפעולה השונים, ובמסגרתו יש לקחת בחשבון שלושה מימדים: פיזי, קוגניטיבי ורגשי. מעברים בהפעלת הכוח מייצגים שינוי באופי המשימה, בהקשר, ולכן גוזרים מעבר מנטאלי. במעברים מעין אלה יש לערוך הבחנה בין מוכנות מקצועית לנכונות מנטאלית. ההכנה המנ-טאלית כוללת שלושה מרכיבים: אבחון, ידע והתנסות.⁵ המלחמות החדשות במאה ה-21 אינן מתאפיינות בלחימה בתוך אזרחי בלבד, כי אם גם בקיומם של יריבים שאינם מדינתיים. על פי איתן שמיר, החשיבה הישראלית העומדת בבסיס ההיגיון הישראלי בהפעלת הכוח מול יריבים מעין אלה היא שישאל איננה יכולה להשפיע על מוטיבציה של ארגונים, כי אם על העיתוי של הפעלת מוטיבציה מעין זו. כתוצאה מהלך חשיבה זה, צה"ל מצוי בחיכוך מתמיד עם הארגונים הללו, חיכוך המקדים את "הפעולה הגדולה" וקונה תקופות של שקט בגבולות. בבחינת הזווית הערכית-מוסרית לאור המלח-מות החדשות, נטען כי מוסריות צה"ל מעוגנת בתפיסת האיום הביטחוני על ישראל. כך קיומם של אירועי לחי-מה או איום ביטחוני מוחשי הם גורמים המחזקים את תפיסת הציבור על היותו של צה"ל צבא מוסרי.

במושב של ד"ר אלישבע רוסמן שבחן כיוונים חד-שים במחקר על יחסי צבא-חברה, הוצגה טענה כי האופן שבו יש לבחון את צה"ל וצבאות מערביים ככלל כאר-גון, היא של "מודל תוספתי". לא מדובר במעבר מסוג אחד למשנהו (מעבר ליניארי, חד-כיווני ומונוליתי), כי אם במאפיינים של צבא פוסט מודרני הנוספים למא-פיינים של צבא מודרני. אלה באים לידי ביטוי בקיומם של יועצים משפטיים באוגדות, בהתפתחותו ובהרחבתו של פיקוד העורף, במשמעות הולכת וגוברת של המודי-עין ושל גורמי תקשוב במערך הלחימה ועוד. ארגונים מעין אלה מצויים בסד של מתחים תוך מבניים הנובעים מהשתייכותם לשתי זהויות פרופסיונליות ולכן לשתי הגיונות פעולה. לדוגמה, יועצים משפטיים כפופים להיגיון הצבאי ולהיגיון המשפטי גם יחד.

היום השני בכנס בלט בקיומם של מספר מושבים שה-תנהלו כמקביל ודנו בקבוצות ייחודיות בצה"ל: חיילים בני ובנות הציונות הדתית; חיילים וחילות מקא"ם; חיילים וחילות יוצאי אתיופיה; שירות חרדים בצה"ל ובהקשר לכך שאלת השירות האזרחי. שאלת קיומם

4. עירן-יונה מיטל, עורכת (2013). היבטים סוציולוגיים ופסיכול-גיים של פעולת הצבא בתוך אזרחי. ממד"ה, צה"ל.

5. ראו הערת שוליים מס' 4.

6. יגיל לוי (2007). מצבא העם לצבא הפריפריות. הוצאת כרמל.

